

Ljiljana Rogač Mijatović¹

Fakultet dramskih umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu,
Beograd, Srbija

„IGRA SVETLOSTI I TAME“ – ULOGA MANIFESTACIJA U OBLIKOVANJU SEĆANJA I IDENTITETA GRADA (BEOGRAD U „DANIMA BEOGRADA“)²

Apstrakt

U ovom radu tretira se pitanje identiteta grada sa aspekta politike sećanja i političke upotrebe istorije. Prvi deo rada bavi se promišljanjem odnosa kulture/politike sećanja i identiteta. Kulturom sećanja obuhvaćeni su mehanizmi društvenog prenošenja znanja o prošlosti. Ti obrasci prerade prošlosti, odnosno slike prošlosti bitni su za poimanje identiteta u istorijskom kontekstu. Identitet odražava složeni odnos prožimanja prošlosti i sadašnjosti, pa i zamišljene budućnosti, kao svojevrsna igra svetlosti i tame. U drugom delu rada analizira se uloga manifestacija u oblikovanju sećanja i identiteta grada Beograda, na primeru „Dana Beograda“, koji se obeležavaju povodom dva značajna događaja u istoriji grada, prvog pisanog traga o slovenskom imenu grada Beograda i oslobođenja grada od turske vlasti. Analiza pokazuje kako ishodište manifestacije „Dani Beograda“ jesu narativi i slike kojima se potcrtava „duh mesta“, odnosno identitet Beograda koji je u stalnoj transformaciji, kao grad preklapajućih identiteta, kao „mesto spektakla“ i delom kao „mesto sećanja“.

Ključne reči

identitet, grad, sećanje, istorija, manifestacije.

---

1 ljrogac@gmail.com

2 Ovaj tekst je nastao u okviru rada na projektu br. 178012 „Identitet i sećanje: transkulturalni tekstovi dramskih umetnosti i medija (Srbija 1989-2014)“ Fakulteta dramskih umetnosti (Univerzitet umetnosti u Beogradu), koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

Pamćenje, sećanje i identitet

Svedoci smo oživljenog interesovanja za pamćenje u društvu, politici i kulturi. Nova briga za prošlost izražena je kroz „procvat pamćenja“ (Asman 2011), za šta postoje složeni društveni i kulturni uzroci na globalnom planu. Pjer Nora (Pierre Nora) ističe da se danas „toliko mnogo govori o pamćenju upravo zato jer je tako malo od njega ostalo“ (Nora 1989: 7). Pol Konerton (Paul Connerton), s druge strane, smatra da je objašnjenje u tome što „modernost ima poseban problem sa zaboravljanjem“ (Connerton 2009: 1).

Teorija društvenog pamćenja Morisa Albvaša (Halbvachs Moris) ukazuje na socijalnu uslovljenost kolektivnog pamćenja koje se odnosi na zajednički „socijalni okvir“ informacija pohranjen u sećanjima dva ili više članova grupe (Albvaš 1999). Kolektivno pamćenje se održava kroz kontinuiranu proizvodnju reprezentativnih formi, kroz narative i slike koje se iznova konstruišu.

Kolektivno pamćenje se može definisati još kao zvanično „državno“ ili „nacionalno“ pamćenje, odnosno kao skup sećanja koje stvara i promovira država. Sećanja su, dakle, pod uticajem političkih i kulturnih faktora. Državna politika i društvene norme utiču na načine pamćenja istorijskih događaja, pa se može reći da je kolektivno sećanje zapravo društveno uslovljeno istorijsko predstavljanje.

Todor Kuljić ukazuje na razliku između pamćenja, koje bi trebalo shvatiti kao način na koji se prošlost održava, i sećanja kao načina na koji se prošlost aktivira. Sećanje je više vezano za emotivni odnos pojedinca prema iskustvu, dok se pamćenje odnosi na društveni i kulturni aparat u kojem se skladišti učinak sećanja. Dalje, sećanje može biti nenamerno i nesvesno, dok je pamćenje uvek osmišljen odnos prema prošlosti, vezan za ustanove i medije koji čuvaju i prenose sadržaje iz prošlosti. Pomoću različitih strategija kulturnog kodiranja, dakle, sećanja prelaze u kulturno i društveno pamćenje (Kuljić 2006).

Kultura sećanja proučava mehanizme društvenog prenošenja, oblikovanja, održavanja i prerade prošlosti i razvija pristupe za proučavanje kolektivnih i individualnih slika prošlosti koje ljudi i grupe u određenim situacijama koje zatiču stvaraju, da bi uz pomoć prošlosti rastumačili sadašnjost i stvorili viziju budućeg razvoja. Njene istraživačke prioritete čine dve opšte oblasti: (1) mehanizmi nametanja slike prošlosti; (2) pojedinačne i grupne potrebe koje olakšavaju prihvatanje određene prošlosti. Pri tome se nastoje objasniti mehanizmi konstituisanja smisla

prošlosti, tj. saobražavanje prošlosti interesima vladajuće grupe, posredstvom selektivnog izbora, osobenog tumačenja i povezivanja sadržaja iz prošlosti. U tom cilju prati se: (a) dinamika promena izbora sadržaja prošlosti, odnosno izmene sadržaja i smisla koji se traži u prošlosti; (b) naracija, tj. način izlaganja, izbora, povezivanja i osmišljavanje rastrzanih sadržaja; i (c) društveni sklopovi koji pogoduju oživljavanju pamćenja na određena zbivanja. (isto, 11).

Kultura sećanja, dakle, ima bar dve dimenzije: prva je vezana za ideološko korišćenje prošlosti („politizacija sećanja“), a druga je vezana za artikulisanje kolektivnog odnosa prema dešavanjima iz prošlosti na osnovu kojeg se vrši izgradnja kolektivnih identiteta. Jasno je da se obe dimenzije kulture sećanja često preklapaju.

Ti obrasci prerade prošlosti tj. slike prošlosti bitni su za poimanje identiteta kao odnosa prema „drugom“ u istorijskom kontekstu. Identitet odražava složeni odnos prožimanja prošlosti i sadašnjosti, pamćenja i zaboravljanja, kao svojevrsna „igra svetlosti i tame“.

Manuel Kastels (Manuel Castells) pod identitetom podrazumeva „proces stvaranja smisla na temelju kulturnog atributa ili srodnog niza kulturnih atributa kojima je data prednost u odnosu prema drugim izvorima smisla“ (Kastels 2002: 16). Identitet reflektuje žive procese u društvu, kreaciju i promenu društvenih i kulturnih obrazaca i sadržaja, kao i stanje odsustva promena. Društveni sadržaj identiteta se konstantno menja, kao što se menjaju i značenja međusobnog odnosa grupnih identiteta, i svakog ličnog i grupnog ponaosob. Identitet nije datost, već su njegov sadržaj i smisao predmet izgradnje u okviru određene kontekstualne ravni. U traganju za identitetom, od suštinskog značaja su procesi uobličavanja vrednosno-kulturnih i institucionalnih obrazaca, kao i komunikacija sa „drugim“.

Kolektivni identiteti se oblikuju u neprestanoj borbi diskursa, uključujući „bitke“ za sećanje. Stoga kolektivni identitet, društveni ili nacionalni, nije samo set narativa, već jedan tekući retorički proces. Zapravo, identiteti predstavljaju stalno biranje između različitih narativa.

Procesi izgradnje identiteta definisani su, dakle, onim što se predstavlja, onim što se pamti, kao i onim što se odbacuje i što se zaboravlja (Rogač 2009b). Strategija zaboravljanja javlja se kao jedan mogući odnos prema prošlosti, kojom se svesno „zamračuju“ određene slike prošlosti. Ove akcije skrivanja,

potiskivanja, kao i poništavanja prošlosti u igri/borbi „svetlosti i tame“ jačaju tamnu stranu sećanja i identiteta.

Upotrebe prošlosti: manifestacije i identitet grada

Postoje različite strategije u ophođenju sa prošlošću, od prekida sa delom prošlosti, njenog brisanja, do pamćenja nekih „istina“. Strategije pamćenja kao „politizovane forme javnog sećanja“ imaju različite posledice na nacionalne identitete (Bruner 2002).

Jasno je da politika ima značajnu ulogu u oblikovanju kolektivnog pamćenja, kao i to da se sećanja mogu u dobroj meri razlikovati od objektivne istine o događajima koji su se desili u prošlosti. Pod politikom sećanja podrazumevaju se društvene prakse i norme kojima se reguliše kolektivno pamćenje, kao što su državni i nacionalni praznici, spomenici, komemorativne manifestacije, menjanje naziva ulica i gradova, kao i izdavanje školskih udžbenika. Rad na sećaju podrazumeva produkciju, bilo da je to podizanje spomenika, pisanje knjige, snimanje dokumentarca, ili održavanje manifestacije. To postaje ono što zovemo „infrastrukturom“ kolektivnog sećanja, „tekstom koji omogućuje stvaranje odnosa sa prošlošću“ (Irwin-Zarecka 2007).

Javno kolektivno pamćenje suštinski je deo političke kulture države, a „predstave iz prošlosti obično ozakonjuju postojeći društveni poredak“ (Konerton 2002:11). Ključna pitanja koja se postavljaju su „Šta se pamti i zašto se pamti?“ i „Kakvi su obrasci tumačenja prošlosti?“. Oblikovanje kolektivnih sećanja, njihovo oživljavanje, zaboravljanje ili gušenje deo je političkih intervencija i potreba u kratkoročnom kontekstu. Društveno pamćenje ima i funkciju ideologije, jer se njime konstruiše društveno motivisan pogled na prošlost, koji nekada postaje i politička instrumentalizacija prošlosti (Đerić 2009: 165).

Doživljaji sadašnjosti počivaju u velikoj meri na određenom znanju o prošlosti. Načini doživljavanja te sadašnjosti zavise od različitih prošlosti sa kojima se ona može povezati (Đerić, 2010). To je ono što Todor Kuljić naziva „novom prošlošću“. Nova prošlost kao proizvod pamćenja istorije predstavlja aktivni okvir za nove vrednosti koje društvo uspostavlja u vezi sa slikom prošlosti i vizijama budućnosti (Kuljić 2006). Dakle, nova prošlost postaje značajan instrument u legitimizaciji novih vrednosti.

Promene u javnom kolektivnom sećanju u vezi su sa ponovnim definisanjem kolektivnih identiteta³. Reč je o institucionalnoj moći države da oblikuje sadržaje iz prošlosti, šta je vredno spominjanja a šta ne, i time gradi hijerarhijski sistem sopstvene istorije i identiteta. U tome se otkriva pokušaj da se raskrsti sa prethodnim/starim društvenim poretkom/ideologijom, kao i da se uspostavi neki novi, koji je drugačiji i često u suprotnosti sa prethodnim. Izbor određenih istorijskih tačaka u vezi je sa vrednosnim i strukturnim društvenim promenama u sadašnjosti.

U kontekstu svega navedenog, valja se zapitati kako segmenti istorije dobijaju društveni značaj i mesto u oblikovanju sećanja i identiteta grada? I kako se, javnim obeležavanjem istorijskih datuma iz različitih perioda istorije, transformišu kolektivno sećanje i oslonci identiteta grada?

Grad se poima kao mesto na kome se ukrštaju kultura, civilizacija, istorija i različitosti.

Grad je stanje duha, novi mentalitet, kolektivna memorija, tradicija, prožimanje starog i novog, javnost. [...] Prošlost grada, razlozi njegovog osnivanja, njegovog razvoja, ponekad sjaja, dominante njegovih prostornih i funkcionalnih struktura, isto kao i budućnost koja se iskazuje njegovim društvenim dinamizmom, njegove geografske osobine ili projekti orijentacije koje mu određuju, regionalne, centralne vlasti, ili međunarodni faktor, takođe su činiooci koji uslovljavaju aktuelno stanje kulture i umetnosti u jednom gradu (Vujović 1997: 274).

Ako parafraziramo definiciju kulturnog identiteta Branimira Stojkovića, onda se kulturni identitet grada može odrediti kao samosvest jednog grada (pojedinaca i grupa u njemu) koji istorijski nastaje i razvija se u zavisnosti od kriterijuma koji taj grad uspostavlja u odnosima sa drugim gradovima (prema: Stojković 2008: 26). Tako shvaćen, identitet (grada) obuhvata nekoliko elemenata: istovremenu vezanost identiteta za pojedinca i za grupu, relaciju prirodu identiteta (izražena u odnosu prema „drugom“), istorijsku uslovljenost i promenljivost identiteta, i kontekstualnu relativnost identiteta (isto).

3 Milan Subotić objašnjava povezanost različitih praksi politika pamćenja i identiteta, naglašavajući da esencijalističko određenje identiteta nacionalnog ili grupnog, vodi ka koncipiranju isključive, restriktivne politike pamćenja, dok konstruktivističko shvatanje identiteta kao procesa koji je u stalnoj promeni uključuje takvu politiku pamćenja koja odnos prema sopstvenoj prošlosti postavlja kao predmet javne debate, bez nametanja interpretacija prošlosti kao jedinih istinitih (Subotić 2009: 176).

Ovakvo određenje identiteta grada ukazuje na njegovu složenu prirodu, kao i na značaj simbola i konstruisanih slika putem kojih se ona izražava.

„Duh mesta“ (*genius loci*) poima se kao prostor autentičnog i utemeljenog identiteta (Relph 1976: 48). Na tom prostoru formiraju se „mesta sećanja“ (*leux de memoire*) (P. Nora), slike koje sadrže elemente kolektivnih identiteta, a koje su značajne za tumačenje identiteta grada.

O gradovima imamo danas određene predstave prvenstveno prema njihovoj kulturnoj istoriji, ali i u odnosu na kulturnu politiku koju vode, prema slici, dakle, koju žele da emituju o sebi, bilo kroz umetnička dela, bilo kroz realizovanje odgovarajućih umetničkih projekata (velikih festivala, kongresa, manifestacija i sl.). Mnogi gradovi postaju i simboli – politički, društveni, kulturni, ne samo svoje zemlje, već i određenih fenomena XX veka (Dragičević-Šešić 1994: 61).

Grad, dakle, izgrađuje svoj kulturni identitet i brigom o svojoj kulturi i istoriji – rečju kroz kulturu sećanja. U tom smislu, razumevanje grada znači čitanje njegove „kontekstualne stvarnosti“ (Pušić 1995), na primer putem manifestacija.

Manifestacije određujemo u kontekstu spektakla, kao fenomen pomoću koga se čitaju različiti vidovi stvarnosti, kulturnih i društvenih kretanja. Spektakl⁴ se posmatra kao složeni mehanizam koji deluje pomoću kulturnih formi, društvenih i ideoloških formacija i strategija, gradeći komunikativne nivoe stvarnosti (Lukić-Krstanović 2009: 120). Iako su osnovne referencijalne jedinice spektakla ritual i svetkovina, diskurzivne granice se proširuju i na događaje, odnosno manifestacije jer događaj uvodi spektakl „u temporalnu zonu montiranih narativa i slika, te proširuje polje percepcije i recepcije u transmitovanju poruka“, a „događajna percepcija i recepcija grade se na simboličkoj stvarnosti – teksta povezanog rekonstrukcijom i interpretacijom“ (isto 120, 122).

Manifestacija kao vid spektakla odnosi se na proizvodnju slika i određenih obrazaca značenja u kontekstu društvenog i istorijskog vremena, pri čemu se stvara mreža simboličkih komunikacija i kolektivnih identifikacija⁵. Na taj

4 U teorijskom promišljanju spektakla, nezaobilazna je Deborova (Guy Debord) teorija spektakla, koja ukazuje na procese spektakularizacije društvenih stvarnosti i ostavlja prostor za dalja kritička preispitivanja ovog fenomena (videti: Debor 2003).

5 Naracija se prevashodno tiče istorijskih događaja sa glavnim motivima kao što su borba, žrtvovanje i pobjeda; zatim one postaju kult, ritual koji više toliko ne podseća na događaj, već ga uvek

način manifestacije učestvuju u rekonstrukciji prošlosti i oblikovanju indetitetskih obrazaca koji se vezuju za određeni prostor. Konačno, simboličko predstavljanje prošlosti kroz manifestacije dobija značenje simboličkog pozicioniranja zajednice, odnosno grada.

Beograd između prošlosti i sadašnjosti – manifestacija „Dani Beograda“

Pitanje o simboličkom pozicioniranju Beograda prevashodno se tiče odnosa između prošlosti i sadašnjosti, sećanja i zaboravljanja, igre/borbe narativa „svetlosti i tame“.

Beograd je grad višeslojnih identiteta, koji se nekada preklapaju, a koji se gotovo neprestano transformišu. Slojevi identiteta Beograda mogu se identifikovati u odnosu na dugu istoriju ovoga grada.

Grad Beograd je u svojoj burnoj istoriji često menjao i imena: bio je „Breg bitke i slave“, „Breg za razmišljanje“, „Kuća ratova“, „Kuća slobode“, „Prolaz između Istoka i Zapada“, „Vrata Balkana“. Ipak, najduže se zadržalo slovensko ime „Beli grad“ (verovatno po zidinama od belog krečnjaka) **Beograd**, koje se sreće u IX veku, **16. aprila 878.** godine, u jednom **pismu pape Jovana VIII** bugarskom knezu Borisu-Mihailu, o smenjivanju beogradskog hrišćanskog episkopa Sergija⁶.

Nekoliko vekova posle prvog pomena Beograda kao slovenskog grada, u njemu se smenjuju mnoge vojske i osvajači. Beograd je najduže bio pod vlašću Turaka: od 1521. do 19. aprila 1867. godine, kada je vraćen srpskim vlastima. Posle vladavine od 346 godina, Beograd je postao slobodan simboličnom predajom ključeva grada knezu Mihailu Obrenoviću. Tada je Beograd ponovo postao prestonica Srbije⁷.

---

iznova reprezentuje i konstruiše. Tako sama ceremonija, manifestacija postaje prenosnik zajedničkih vrednosti društva, ili bar onih vrednosti koje se zvanično promovisu kao poželjne.

- 6 Različiti izvori otkrivaju detalje u vezi sa imenom Beograda. Ono se u isto vreme, u IX veku nalazi i u Žitiju sv. Klimenta Ohridskog, pa se veruje da su učenici slovenskih apostola Ćirila i Metodija oko 866. godine prošli kroz Beograd i u njemu bili ugošćeni. Smatra se da su prema tom mestu, na ušću Save i Dunava, mnoga druga mesta dobila ime Beograd, i to „od Alpa do Egejskog i Crnog mora, od Karpata do epirskih planina“ (Gavrilović i ostali, 2000: 32).
- 7 O značajnom događaju zapisano je u istoriji Beograda: „Ferman o predaji grada svečano je obnarodovan na Kalemegdanu u prisustvu srpskih velikodostojnika, predstavnika velikih sila, srpske i turske vojske i celokupnog beogradskog građanstva. [...] Pošto je pročitao ferman, Knez je projahao između srpske i turske vojske i otišao u grad, gde mu je zapovednik beogradske

Skupština grada Beograda je 26. decembra 2002. donela odluku da se period između ova dva značajna događaja u istoriji grada, prvog pisanog traga o slovenskom imenu grada Beograda i oslobođenja grada od turske vlasti, od 16. do 19. aprila, obeležava kao „Dani Beograda“.

Manifestacija „Dani Beograda“⁸ poslužiće nam kao primer jedne vrste „infrastrukture“ za izgradnju kolektivnog sećanja, odnosno kao tekst za čitanje prošlosti, pa i „kontekstualne stvarnosti“ grada i njegovog identiteta. Budući da se ova manifestacija održava povodom obeležavanja značajnih istorijskih datuma u istoriji Beograda, bavimo se dekodiranjem simboličkog polja slika istorije i identiteta grada, odnosno značenja koja se konstruišu u javnom prostoru putem ove manifestacije.

Izbor datuma/povoda za manifestaciju prvi je indikator politike sećanja grada, koja se oslanja na srednjovekovno nasleđe (smene brojnih vojski i osvajača) i patrijarhalno-tradicionalni diskurs (buđenje nacionalne svesti i borba za oslobođanje od turske vlasti)⁹.

Iza ovih datuma prostiru se hiljade stranica istorije grada Beograda, koje ukazuju na korene njegovog liminalnog položaja, na evropsko-orijentalnom obodu. Ovaj period istorije pokazuje kako je Beograd od nedefinisanog simboličkog statusa u IX veku, početkom XIX veka postao „najevropskiji među orijentalnim gradovima“. Ovom vrstom artikulisanja kolektivnog odnosa prema prošlosti, potpomognuta je izgradnja kolektivnih identiteta, kao i identiteta samog grada.

---

tvrđave Ali Riza-paša na simboličan način predao ključeve srpskih gradova. Na beogradskoj tvrđavi pored turske istaknuta je bila i srpska zastava, a turskog stražara zamenio je srpski. Poslednji odred turske posade napustio je tvrđavu i Beograd 24. aprila 1867, a sutradan iz Beograda je otišao i poslednji turski komandant – Ali Riz-apaša“ (Gavrilović i ostali 2000: 144-145).

- 8 Treba napomenuti da je manifestacija „Dani Beograda“ pre svega kulturnog karaktera, dok je njen komemorativni aspekt tek u drugom planu. To znači i da je učinjen krupan korak od političke instrumentalizacije prošlosti ka onome što bi bila afirmativna kultura sećanja grada.
- 9 Primer jedne drugačije drastične politike sećanja u vezi sa istorijom Beograda pripada novijoj istoriji. Dan oslobođenja Beograda 20. oktobra, od 1944. godine obeležavao se kao rođendan Beograda i pobeda antifašizma. Ova manifestacija vezana je za ideološko korišćenje prošlosti, „politizaciju sećanja“ u službi legitimizacije ideologije i vlasti. Zanimljivo je da dugo nakon (nezvaničnog) ukidanja ove manifestacije nije bilo neke druge koja bi je zamenila. To ukazuje na zaključak da dinamika promene izbora sadržaja prošlosti nije sasvim pratila realni društveno-politički kontekst, odnosno da su dugo traženi odgovarajući narativi iz prošlosti koji bi pružili smisao i bili potpora identitetu grada.

Mesta održavanja programa u okviru manifestacije „Dani Beograda“ uglavnom su javni prostori: gradske ambijentalne celine, trgovi, Kalemegdan, Skadarlija, i sl, kao i neka značajna gradska zdanja poput Skupštine grada, zatim muzeji, arhivi itd. Kroz programe ovi prostori postaju vizuelna, književna, filmska, pozorišna i/ili komemorativna „mesta sećanja“, kojima se aktivira ono konkretno, smisaono i „živo“ u vezi sa prošlošću.

Međutim, „Dani Beograda“ kao vid spektakla deluju i na onom nivou simboličke stvarnosti, koji ističe svečarsko u odnosu prema prošlosti i prema identitetu grada, potcrtavajući određena „mesta spektakla“.

Tako se Beograd u isto vreme potvrđuje kao „grad pozornica“ sećanja i „grad pozornica“ spektakla.

Site specific projekat „Uprkos vatri, Kosančićev venac br. 12“ ilustruje ovakvo određenje u vezi sa sećanjem i identitetom grada. Kao interaktivni proces preispitivanja sećanja, projekat je realizovan u okviru „Dana Beograda“ 2005. godine, na napuštenom arheološkom nalazištu, na mestu gde se nekad nalazila Narodna biblioteka, koja je izgorela tokom bombardovanja Beograda 1941. Kao odgovor na ovako bogat lokalitet, podignuta je instalacija od skele kopirajući nekadašnje proporcije zgrade. Konstrukcija je bila obmotana belim platnom na koje se projektovala zgrada u prirodnoj veličini kao i drugi video radovi inspirisani samim mestom. Projekcije su bile povezane i sa performansima koji su usmeravali gledaoce u priču koju krije lokalitet.

Najzastupljeniji prostor održavanja programa „Dana Beograda“ je Beo gradska tvrđava, koja kao „mesto sećanja“ aktivira slike iz prošlosti grada i ugrađuje ih u njegov identitet. To potvrđuju umetnički programi kao što su: performans „Buđenje“ kod fontana Borba i Buđenje, ambijentalno-muzička instalacija „Duh vode“ Rimski bunar, izložba printova „Oslobađanje sećanja“ na bedemima tvrđave povodom 200 godina oslobođenog Beograda, postavka „Trajanje Beograda – spomenici Singidunuma“ u velikim barutnim magacinima, mnogi koncerti klasične muzike u Muzičkom paviljonu itd.

Trg Republike, Knez Mihailova i druge ulice u centru grada pre svega su „mesta spektakla“ gde se identitet Beograda izražava u svojoj otvorenosti i dinamičnosti. Programi u okviru manifestacije, svetlosna laserska instalacija „Ukrštanje“ na više lokacija, performans „Beograđani, građani budućnosti“ u Knez Mihailovoj, kod zgrade SANU, projekat „Lavirint“ na Trgu Republike, primeri su za „kontekstualnu stvarnost“ grada kojom se favorizuju sadaš njost i budućnost kao

okviri za njegov identitet. Tome se mogu pridružiti i raznoliki turistički programi, zatim popularni muzički i modni događaji, kao i sportski programi, koji čine repertoar manifestacije „Dani Beograda“ od njenih početaka.

U okviru manifestacije „Dani Beograda“ od 2004. godine, objavljena je serija knjiga „Živeti u Beogradu“ – građa iz fonda Uprave grada Beograda, čime su ne samo popunjene praznine u istoriji Beograda i Srbije od početka XIX do sredine XX veka, već je pružen značaj onoj kulturi sećanja koja artikuliše teme i narative iz građanske istorije, kao i građanski identitet Beograda i njegovih stanovnika. Ova vrsta programa nudi narative koji su od suštinske važnosti za rekonstrukciju prošlosti i za oblikovanje identitetskih obrazaca koji se vezuju za Beograd kao „mesto sećanja“. „Živeti u Beogradu“ zapravo doprinosi dinamici igre/borbe „svetlosti i tame“, rasvetljavajući ono što je velom vremena i društveno-političkim nemarom potamnelo.

Konačno, ishodište manifestacije „Dani Beograda“ jesu narativi i slike kojima se potcrtava „duh mesta“, izražen pre svega u trenutnom, u stalno promenljivom, u spektaklu. Beograd u „Danima Beograda“ potvrđuje svoj identitet koji je u stalnoj transformaciji, kao grad preklapajućih identiteta. To se može posmatrati i kao deo „tranzicije identiteta“ grada u okviru širih procesa redefinisavanja postojećih kolektivnih i kulturnih identiteta (Rogač 2009a: 121).

„Dani Beograda“ nude materijale u kontekstu tumačenja i čuvanja prošlosti od zaborava koji, iako ne predstavljaju dominantne narative, mogu biti „kulturni okvir“ za oblikovanje sećanja i identiteta grada.

Zaključak

Rad na uokviravanju i interpretaciji prošlosti kao dela kolektivnog identiteta jeste ambiciozan zadatak, utoliko što predstavlja stalnu „borbu“ narativa. Projekti sećanja se, dakle, javljaju kao naponi da se obezbedi prisustvo za određene segmente prošlosti. Ovo pitanje odabira uporišnih mesta koja stvaraju temelje društvenog sećanja/pamćenja je ključno pitanje – pitanje onih koji su u nadležnosti da odabiraju i osmišljavaju te sadržaje (programme).

U jednakoj utemeljenosti na prošlosti i sadašnjosti, kao i na svesti stanovnika grada, ogleda se i održivost identiteta grada. U tom smislu, može se zaključiti da „Dani Beograda“ samo jednim delom doprinose ovoj održivosti, kroz

one programe koji afirmišu Beograd kao „mesto sećanja“, kao grad duge i burne istorije i višeslojnih identiteta. Takvi narativi jesu i izraz potrebe za uspostavljanjem temelja sopstvenog dostojanstva kroz promišljanje istorije kao celovite slike.

Zato bi i osnovni izazov Beograda u „Danima Beograda“ bio u prepoznavanju i artikulisanju onih simboličkih resursa koji će ukazati na autentičnu tradiciju i nasleđe, kao i u tumačenju slika iz prošlosti na način koji bi doprineo saznanju o prošlosti, kako bi se bolje razumela sadašnjost i stvorila vizija za budućnost. Takvim promišljanjem identiteta Beograda slaganjem mozaika o prošlosti ovoga grada, biće učinjen veliki korak ka prepoznavanju njegove simboličke konkurentnosti.

Literatura

- Albvaš, M. (1999), „Kolektivno i istorijsko pamćenje“ *Reč* br. 56/2, Beograd, str. 63-82.
- Asman, A. (2011), *Duga senka prošlosti: kultura sećanja i politika povesti*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Bruner, M. L. (2002), *Strategies of Remembrance. The Rhetorical Dimensions of National Identity Construction*. University of South Carolina Press.
- Connerton, P. (2009), *How Modernity Forgets*. Cambridge University Press.
- Debor, G. (2003), *Društvo spektakla*. Beograd: A. Golijanin.
- Dragičević-Šešić, M. (1994), „Stvaranje mita o gradu“ u: *Urbana kultura i ekologija*, prir. J. Živković i B. Stojković, Niš: Gradina.
- Đerić, G. (2009), „(Ne)političnost kolektivnog pamćenja: Kako smo pojeli 20 godina?“ *Treći program Radio Beograda*. br. 143-144, III-IV/2009.
- Đerić, G. (2010), *Prošlost u sadašnjosti*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju / IP „Filip Višnjić“.
- Gavrilović, B. N. i ostali (2000), [1940] *Beograd*. Beograd: Dereta.
- Irwin-Zarecka, I. (2007), *Frames of remembrance: the dynamics of collective memory*. New Brunswick/ London: Transaction Publishers.
- Kastels, M. (2002), *Informacijsko doba: ekonomija, društvo i kultura. Knjiga 2: Moć identiteta*. Zagreb: Golden marketing.
- Konerton, P. (2002), *Kako društva pamte*. Beograd: Reč / Samizdat B92.
- Kuljić, T. (2006), *Kultura sećanja*. Beograd: Čigoja štampa.

- Lukić-Krstanović, M. (2009), „Konstrukti i modeli spektakla: metodološka mapa/ istraživačka instalacija“. *Antropologija* br. 9, str. 117-130.
- Nora, P. (1989), „Between Memory and History. Les Lieux du Memoire“. *Representations*, No. 26, str. 7-24.
- Pušić, Lj. (1995), *Čitanje grada: između duha i materije*. Novi Sad: Prometej.
- Relph, E. (1976), *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Rogač, Lj. (2009), „Kulturna dijagnostika identiteta i imidža Srbije u evropskom kontekstu“. *Kultura*. br. 122/123, Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvoja, str. 120-140.
- Rogač, Lj. (2009) „O implikacijama interkulture komunikacije u perspektivi kulturnih identiteta“. *Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti* br. 15, Beograd: Institut za pozorište, film, radio i televiziju FDU, str. 207-216.
- Stojković, B. (2008), *Evropski kulturni identitet*. Beograd: Službeni glasnik.
- Subotić, M. (2009), „Individualna sećanja i politike kolektivnog pamćenja u post-komunističkom stanju“ *Treći program Radio Beograda*. Br. 143-144, III-IV/2009.
- Vujović, S. (1997), „Grad spektakl identitet – traganje za modernim, kulturnim identitetom grada“, *Sociologija*, vol. 39, br. 2, str. 269-281.

A GAME OF LIGHT AND DARKNESS – THE ROLE OF EVENTS IN SHAPING MEMORY AND IDENTITY OF THE CITY (BELGRADE IN ‘THE DAYS OF BELGRADE’)

Summary

This paper discusses the question of identity in terms of politics of memory and political uses of history. The first part deals with the consideration of the relationship between culture/politics of memory and identity. The culture of memory includes the mechanisms of social transmission of knowledge about the past. These forms of processing history, i.e. the images of the past, are important for understanding identity in a historical context. Identity reflects the complex relationship between the permeation of past and present and an imagined future as a kind of interplay of light and darkness. The second part of this paper examines the role of events in the formation of a memory and identity of the city such as ‘The Days of Belgrade’, an event that is celebrated on the occasion of two important dates in the history of the city: the first written record of the Slavic name of Belgrade, and the liberation from Turkish rule. The analysis will show that the origins of ‘The Days of Belgrade’ are in the narratives and images that underline the ‘spirit of place’ (genius loci) or the identity of Belgrade, which is in constant transformation as the city of overlapping identities, as ‘the place of spectacle’, and partly as a ‘place of remembrance’ (lieux de memoire).

Key words: *identity, city, memory, history, events*